

Guidelines for the development of regional plans for sustainable development in Northern-East Bulgaria

Насоки за разработване на регионални планове за устойчиво развитие на Североизточна България

Въведение

По-голямата прецизност и конкретика в определянето на инвестиционните приоритети в развитието на районите, точното разписване на тематичните цели, индикаторите за мониторинг, контрол и изпълнение трябва да улеснят задачите пред българското правителство до 2019 година, когато за подписването на предвидения договор за партньорство ще трябва да се определи размерът на нуждите на страната, да се дефинират националните приоритети, да се предложи програмата за национални реформи и да се посочи ясно постигането на националните цели, свързани със стратегия “Европа 2020”. В тези договори, освен тематичните приоритети и инвестиционните цели, ще трябва да се определят и условията, при които ще се осъществява финансирането от европейските фондове на основата на единни финансови правила. В национален контекст в регионалните планове за развитие на районите следва да се отчетат заложените приоритети в няколко важни документа, които ще окажат съществено значение върху развитието на районите.

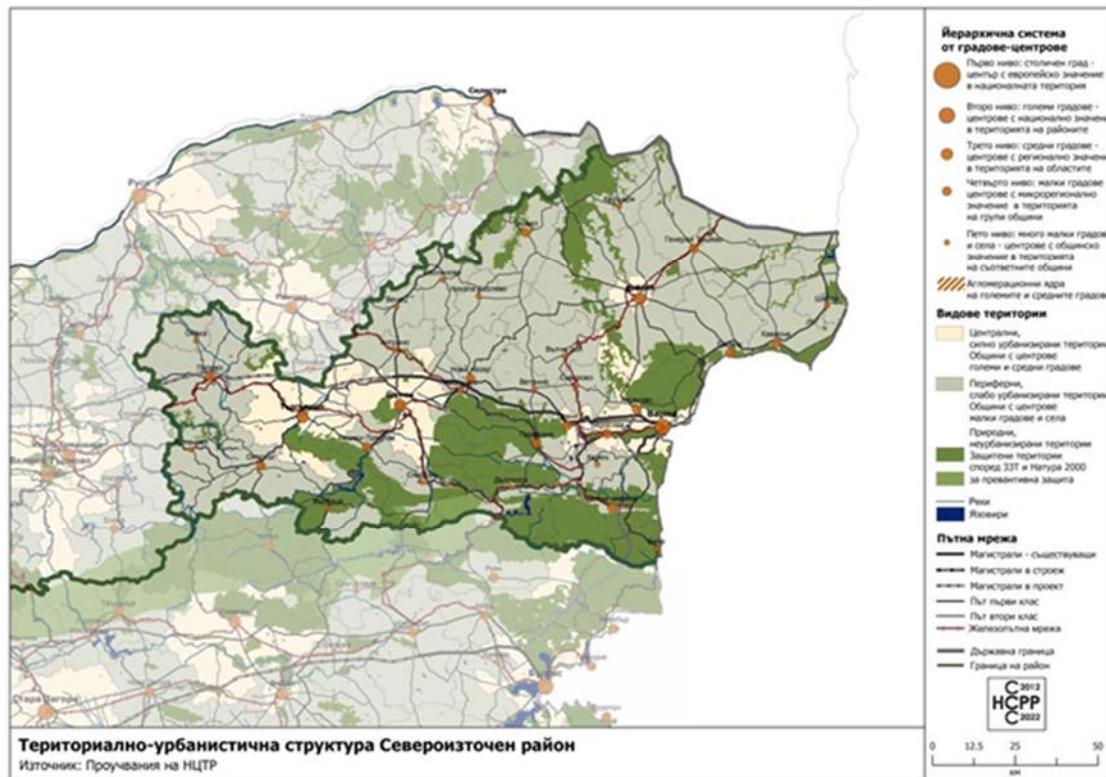
Потенциал за устойчиво развитие на Североизточния район

Националната стратегия за регионално развитие на Република България (НСРР) за периода 2012-2022 г. дава заявка да се промени съществуващият секторен подход и да се акцентира върху потенциала и ресурсите на районите, които да бъдат използвани пълноценно и интелигентно за преодоляване на различията/ неравенствата между регионите в ЕС и страната, в междурегионален и вътрешнорегионален план, за да се постигнат целите на социалното, икономическото и териториалното сближаване¹.

В НСРР на Република България за периода 2012-2022 г. е отделено специално внимание на неформалните райони, най-важните от които са Дунавското и Черноморското крайбрежие. Това се налага поради ориентацията на ЕС към политика на интегрирано управление на крайбрежни зони и речни басейни, която с глобалните промени в климата става все по-належащо да бъде приложена във всички страни, споделящи общи водни басейни и течения. При разработване на плановете за четирите района от ниво 2, граничещи с р. Дунав и с Черно море, ще се вземат под внимание най-важните постановки от подписаните важни политически декларации и конвенции, от Програмата за опазване на околната среда на Черноморското крайбрежие на Световна банка, UNDP и UNEP (2003), от Дунавската стратегия на ЕС за региона на река Дунав и от Морската политика на ЕС, както и от документите, разработени и приети на местно равнище от МРРБ и МОСВ, от басейновите дирекции, от местните власти и от местни асоциации.

¹ www.government.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?g=&n=9&p=0211&s=001

Фокусирането върху Дунавското пространство ще се осъществява в определени зони от двете страни на реката, между които Видин – Калафат, Козлодуй – Оряхово – Бекет, Свищов – Никопол – Търну Магуреле, Разград – Русе – Гюргево – Букурещ, но това следва да се осъществява чрез равнопоставеност на пространственото сближаване и икономическите и социални аспекти на кохезията.

Фиг. 1. Териториално-урбанистична структура на Североизточен район

Североизточният район има добри потенциали за бъдещо социално-икономическо развитие. Характерно е, че на него се пада най-големият относителен дял в постигането на целите на Стратегия „Европа 2020“ по отношение на ВЕИ в крайното енергийно потребление (18%) и намаляването на енергийната интензивност на БВП с 54% при средно 50% за страната. Приоритетите за постигане на целите на регионалното развитие ще бъдат обвързани с интегрираната морска политика и консолидираните приоритети на програмата за Черноморския регион. Те са насочени към използване на потенциалите за развитие в следните сфери:

➤ Транспортна инфраструктура – развитие на пътната и ж.п. инфраструктура на европейските транспортни коридори и създаване на подходящи условия за успешното включване на Пристанище Варна в нарастващия товарооборот в Черно море и утвърждаването му като основен логистичен и дистрибуторен център за връзка между Общоевропейските транспортни коридори VII, VIII, IX и ТРАСЕКА. Изграждане на АМ „Черно море“ и извеждане на транзитния автомобилен трафик по-далече от чувствителната крайбрежна територия, курортните селища и комплекси по брега. Изграждане и възстановяване на регионалните пътища, което гарантира бъдещо развитие,

както и спиране на обезлюдяването, намаляване на безработицата, създаване на нови източници на доходи и заетост.

➤ Използване на потенциала на района за изграждане на инсталации за производство на енергия от възобновяеми енергийни източници, особено на ветрогенератори в крайбрежните територии. Постигането на по-екологична икономика не би следвало да означава само създаване на нови иновативни производства, но и постигане на по-голяма производителност чрез ограничаване изчерпването на ресурсите, насърчаване и преориентиране на регионалната икономика към енергоефективни продукти и системи.

➤ Иновации и наuchнотехнологично развитие – внедряване на системи за управление на качеството, стимулиране на екологично чисти и енергоспестяващи производства, стимулиране на продуктови и технологични иновации. Създаване на привлекателна бизнес среда чрез изграждане на подходяща бизнес инфраструктура, създаване и развитие на клъстери и инвестиционен маркетинг. Въвеждане на широколентов достъп до интернет в публичните институции, предприятията и домакинствата.

➤ Природно и културно наследство, туризъм – повишаване на туристическия интерес и развитие на разнообразни туристически продукти и услуги не само със сезонен характер – морски, яхтен, културен, екологичен, аграрен, приключенски, селски, ловен и религиозен туризъм, спа и др. Преодоляване на сезонността на морския рекреативен туризъм и осигуряване на целогодишна натовареност на туристическата база вследствие уникалните културно-исторически паметници, историко-архитектурните комплекси и природни дадености. Развитие на туризъм във вътрешността на района. Развитие на рибарството и аквакултурите. Подобряване на координацията и качеството на управление на превенцията на риска, целяща опазването на природната среда, живота и здравето на хората и развитието на туризма и маркетинга на дестинациите в устойчива и сигурна околна среда.

➤ Териториално развитие и сближаване – разширяване на трансгранично, междурегионално и транснационално сътрудничество. Създаване на по-добри условия за комуникация със страните от Централна и Западна Европа и Азия и интегриране на регионалната икономика към европейския пазар. Районът има потенциал да се развива като източен портал на ЕС, добре обвързан с АМ „Черно море“. Варна е град с национално/ транснационално значение според европейската класификация на урбанистични ядра (FUA) и ще играе ролята на „европейска порта“. Варна има потенциали да попадне в бъдеще в категорията на градове с общоевропейско значение (MEGA).

➤ Опазване на околната среда – обновление на обществения транспорт и изграждане на системи, осигуряващи по-висока степен на сигурност, намаляване на шумозамърсяването и подобряване качеството на въздуха в градовете. Изграждане и разширяване на пречиствателни съоръжения за отпадни и питейни води, канализационни и водоснабдителни мрежи. Депониране, обезвреждане и рециклиране на битови и промишлени отпадъци и рекултивация на замърсени територии. Защита от ерозионни и свлачищни процеси, предпазване от наводнения и мониторингови системи за опазване на околната среда, прилагане принципите на Интегрирано управление на крайбрежни зони (ИУКЗ).

Таблица 1. Показатели за изпълнение на НСРР за Североизточен район

№	Ключови показатели - изходни стойности	България	Северо-източен район	
1	БВП/човек - лева	9007	7231	
2	Дял на БВП на човек от средната стойност на ЕС 27 - 2008 г.	44%	37%	
3	Безработица – 2010 г.	10,3%	14,6%	
№	ПРИНОС КЪМ СТРАТЕГИЯ „ЕВРОПА 2020” ЦЕЛЕВИ СТОЙНОСТИ КЪМ 2020 г., ИЗХОДНИ СТОЙНОСТИ 2009/2010	БГ 2020	СИ 2009/2010	СИ 2020
1	Заетост на населението на възраст 20-64 г.	76,0%	63,9%	74,0%
2	Инвестиции в научно-изслед. и развойна д-ст (НИРД) - % от БВП	1,5%	0,3%	2,0%
3	Цели „20/20/20” по отношение на климата/енергията:			
	- съкращаване на емисиите на CO ₂	-		-
	- дял на ВЕИ в крайното енергийно потребление	16,0%		18%
	- повишаване на енергийната ефективност	25,0%		27,0%
4	Намаляване на дела на преждевременно напусналите училище до:	11,0%	18,7%	14,0%
	Нарастване на дела на висшистите на 30-34 г.	36,0%	26,6%	36,0%
5	Намаляване на хората под прага на бедност с:	16,0%		17,0%

Производствената и обществената активност на населението в една страна или неин икономически регион основно зависят от територията, която обитава населението, както и от комплекса от специфичните природни дадености и влиянието на териториалните фактори и условия. Природният комплекс дава възможност на хората да организират своето разумно и нормално съществуване. Икономическият потенциал на тази територия се формира на база демографската ситуация и природните дадености на отделните териториални единици. За да се постигне една ефективно действаща

териториална система, включваща рационално изградени производствено-стопански структури, социално приемлива демографска конфигурация и модерно уредена селищна мрежа, е необходимо различните дейности да бъдат планирани, регулирани и насочени съобразно предварително набелязаните цели и задачи и в зависимост от основните приоритети на регионалната икономическа политика във всичките ѝ аспекти.

Погледнато от друг аспект, регионалното развитие може да се определи като “съзнателна дейност на обществото, насочена към координиране и регулиране на процесите, протичащи на дадена територия, с цел тяхното хармонизиране и създаване на оптимални условия за труд, бит и възстановяване на населението, и развитие на благосъстоянието на трудещите се въз основа повишаване ефективността на общественото производство”.

Регионално планиране за устойчиво развитие на Североизточния район

За определяне същността на регионалното планиране е необходимо неговият предмет да се разграничи от предмета на макропланирането. Макропланирането и регионалното планиране са в единство, което произтича от същността на планирането като функция на стопанското и социалното управление. Създаването на най-добри условия на живот, труд, бит и почивка на дадена територия е обект на регионалното планиране. То има следните разновидности в зависимост от нивото на планиране:

- планиране на икономически райони в национален и транснационален аспект;
- регионално планиране в макросистемата, т.е. в национален мащаб
- планиране на отделната териториална единица като макросистема, т.е. регионален мащаб

Според обхвата, обекта и характера, регионалното планиране може да се диференцира на:

- териториално социално-икономическо планиране - обект при този вид планиране е развитието на регионалната икономика, регулирането на доходите, заетостта и създаване на материални условия за живот и развитие на населението в духовен аспект.
- развитието на системите за оптимизация на труд и живот;
- селищно устройствено планиране;
- градоустройствено планиране – обектът при него е пространственото развитие на градовете и пространствените урбанизационни структури;
- кадастрално планиране;
- бюджетно местно финансово планиране – обектът е осигуряване на самоуправлението и самофинансирането;
- административно планиране – касае създаване на програми за реализация и изпълнение на всички други планове.

Всеки един от изброените видове регионално планиране има свое поле за действие като те не влизат в противоречие, а взаимно се допълват. Те действат комбинирано като контролират и регулират развитието на отделните територии заедно с всички процеси и явления, протичащи върху тях.

Като методологична основа за построяване на регионалната структура на териториалната система е послужила разработката на различни критерии за отделяне на регионите. Нека да разгледаме тези критерии от позицията на

тяхната значимост при формирането на предприемаческата среда на мезоравнище.

Райони на реализация на комплексни регионални програми

Формирането на регионалната политика на националното правителство непосредствено зависи от общонационалните цели и състоянието на икономиката на страната. В периоди на икономически растеж преобладават социалните цели, в периоди на икономически спад – икономическите. Ако в предишни години важна цел на правителството беше изравняване на равнището и условията на живот на населението в отделните региони, то днешната регионална политика се осъществява в рамките на глобалната цел – изход на страната от кризата.

За постигане на поставените цели е необходимо да се осигури междуотраслева и междурегионална координация на действията, концентрация на ресурси и тяхното използване. Необходимостта от формиране на целева комплексна програма се явява в тези случаи, когато решението на сложен проблем изисква взаимодействие и координация в работата на множество организации.

Завършвайки анализа на критериите за отделяне на регионите, още веднъж ще подчертаем преимущественото значение, за процесите на държавно регулиране на развитието на предприемачеството в регионите, на съществуващото административно-териториално деление. Именно на това равнище се съсредоточават правовите, ресурсните, а също така и властовите правомощия при създаването и регулирането на предприемаческата активност.

Изхождайки от гореизложеното, изглежда правомерно административно-териториалните единици да бъдат считани за основни обекти на регионалното управление, а в контекста на провежданото изследване и обект на регионалната политика в сферата на предприемачеството.

Елементи на регионалната бизнес среда

От гледна точка на нашата изследователска задача трябва да очертаем елементите и характеристиките на регионалната бизнес система като приемаме, че регионът представлява система от отношения по осигуряване на производствените процеси в рамките на конкретна територия.

Възпроизводствената съставна част на региона и мястото в нея на предприемачеството, изискват особено внимание и поради това ще бъде специално разгледана. Основните характеристики на региона като такава система съответно са:

- Регионалната стопанска система възниква и се развива на основата на съсредоточени върху ограничена територия реални и потенциални ресурси, чието количество и качество обуславя характера на производствената специализация на региона и позволява реализацията на икономическите и социалните цели на развитието.

- Регионът представлява отворена икономическа и социална система, разменяща продукция, ресурси, информация с други териториални системи и зависеща от икономическите и социални системи от по-високо равнище.

Изолирано определяне на оптимална вътрешнорегионална структура на производството е принципно невъзможно, тъй като локалният оптимум в редица случаи може да се окаже в противоречие с общодържавния оптимум. Рационалната структура на териториалната стопанска система следва да се

определя от национални позиции, като се отчита мястото на региона в общественото разделение на труда и междурегионалното взаимодействие.

Във функционално отношение регионалната икономическа система представлява съвкупност от стопански субекти, с различни мащаби на дейност, влизащи в състава на отделните отраслеви подсистеми. Те съвместно използват природните, материалните, финансовите и трудовите ресурси на региона, осигуряващи реализацията на икономическите и социалните цели на развитието на дадена територия.

Секторът на МСП съсредоточава в себе си преобладаващата част от икономическата дейност в региона и осигурява ръст на заетостта, значителна част от постъпленията в местните бюджети, формиране на предприемаческа култура, създаване на нова социална група от частни собственици.

Централно звено на регионалната политика е регионалният маркетинг – разчетена в дългосрочна перспектива стратегия за привличане на инвестиции в даден регион, чрез благоустройство на неговата територия и развитие на човешкия капитал. В контекста на нашето изследване важно е обстоятелството, че именно развитието на малкия бизнес често се сблъсква със сериозни проблеми. Част от тези проблеми не зависи от мащабите на дейността. Друга част е непосредствено свързана с недостатъчния предприемачески опит, с отсъствието на информация за потенциалната изгодност на едни или други производства за капиталовложение, с недостатъчното разпространение на съвременните технологии, позволяващи миниатюризиране на производството.

Оптимизиране на пазарната структура на Североизточния район

На влиянието на пазарната структура върху поведението на фирмите са посветени както фундаментални трудове, така и многобройни изследвания. Болшинството от авторите посочват като приоритетен фактор икономите от мащаба на производството. На него се придава решаващо значение като източник на промишлена концентрация и висока производителност на труда.

Разпределението на пазарните структури по степен на намаляване на конкуренцията: пазар на съвършена конкуренция, пазар на чист монопол, квази-конкурентен пазар, пазар на монополистична конкуренция, олигополен пазар, картелен пазар, пазар с доминираща фирма с конкурентно обкръжение, пазар на естествен монопол.

Оценка на факторите на регионалната структура

Особен интерес в контекста на настоящото изследване представлява възможността да се използва за интегрална оценка на височината на бариерите за вход на малките фирми на пазара: отношението на обема реализирана продукция на едно заето лице средно за големите фирми към съответния показател за малките фирми.

В известни методики този показател се съпоставя и с разходите за 1 лев продукция в големите и малките предприятия. Този проблем обаче, се нуждае от допълнително изследване. Нека разгледаме възможните фактори, способстващи за вътреотраслеви различия в ефективността на фирми с различен размер и определящите вътреотраслеви бариери пред мобилността.

На първо място, следва да се отбележи един такъв фактор като икономите на разходи, обусловени от увеличаването на мащабите на производство. В редица отрасли, водещите фирми с големи обеми произвеждана продукция, имат значителни преимущества пред малките фирми

за сметка на понижаване на средните производствени разходи. Преимуществовата са свързани също така с повишаване равнището на специализация на труда и с ефективното използване на капитала.

Положителният ефект на ръста на мащабите на производство също така ще способства за концентрация на производството в отраслови разрез. От една страна, достъпът в такива отрасли за малки предприятия е затруднен, тъй като най-често концентрацията оказва отрицателно въздействие на относителната ефективност на малките фирми. От друга страна, цените, определяни от водещите олигополи, позволяват съществуването на голям брой малки промишлени фирми. Тяхното преминаване обаче, към групата на големите фирми е свързано със значителни трудности.

Положителната връзка между индустриалната концентрация и доходността се потвърждава от някои емпирични изследвания. Пелцман изхожда от обичайната представа, че по-голямата концентрация води до по-голям пазарен дял, по-висока цена и по-голяма печалба за отделните компании. В хода на изследването обаче, става ясно, че причинно-следствените връзки могат да бъдат съвършено различни и че механизма на конкуренция в отрасъла може да бъде такъв, че по-високата ефективност на няколко големи фирми води до по-голям доход, ръст и по-голяма концентрация в целия отрасъл.

Демсетц смята, че ако ефективността е свързана с концентрацията, то следва да има и положителна взаимовръзка между концентрацията и разликата в темповете на дохода в голямата и малката фирма.

Същност на регионалната иновационна система

Разкриването на същностните характеристики на регионалната иновационна система изисква разглеждането на въпроса, тръгвайки от общото към частното. И тъй като всяка една регионална система, каквато е и иновационната регионална система, се явява част от една по-висша система, каквато е националната система, на преден план изпъква необходимостта от осъществяване на кратък преглед на въпросите, свързани с националната иновационна система.

Разглеждането на икономиката на една държава в качеството ѝ на иновационна система е сравнително нов процес, който стартира в годините на последното десетилетие на двадесети век. Първата формулировка на иновационната система се дава от Фрийман, според когото иновационната система е „мрежа от институции в частния и държавния сектор, чиито дейности и взаимодействия инициират въвеждане, модификация и дифузия на технологиите“.

Изхождайки от високата степен на припокриване на същностните характеристики на националните и регионални икономически системи, изведеното определение за същността на дадена иновационна система би могло да се приеме за еднакво валидно както за националната икономика в цялост, така и за отделната регионална икономика, явяваща се част от националната икономика. В основата на иновационната регионална система стои знанието, т.е. на преден план се извежда необходимостта от провеждане на активен процес по обучение.

Разглеждането на същността на иновационната система в тесен смисъл обхваща единствено институциите, които са свързани с осъществяването на разработки и изследвания – университети, фирмени институти, технологични лаборатории и др. Разглеждането на понятието в широк аспект дава основание

да се твърди, че в него се включват още и всички институции, които пряко или косвено участват в осъществяването на иновационна дейност и по този начин допринасят за създаването и разпространението на нови знания и продукти – производствени звена, обслужващи звена, маркетинговата система, финансовите институции и посредническите организации.

Основните елементи, които формират регионалната иновационна система, са: фирмите, университетите, научните центрове, правителството и посредническите организации. Всички те се намират в непрекъсната връзка и взаимодействие помежду си.

На най-високо йерархично равнище стои парламентът, последван от отделните министерства, които се явяват своеобразни проводници на държавните политики. Става въпрос за: Министерство на образованието и науката (МОН); Министерство на финансите (МФ); Министерство на регионалното развитие и благоустройството (МРРБ); Министерство на икономиката (МИ) и др. Посочените формират т.нар. структури на научно-технологичната и иновационната политика. Накратко казано, правителството създава законовата и нормативна уредби, въз основа на които се изгражда необходимата инфраструктура за „създаване“ на новото знание, стимулира финансовия сектор за участие в инициативи за създаване на знание, както и насърчава развитието и технологиите чрез разработването на конкретни политики.

На следващото по-ниско йерархично равнище се намират изпълнителните структури, които включват обществените организации, частните организации и индустрията. В групата на обществените организации попадат университетите, коледжите, академиите и всички останали държавни институции, които осъществяват научноизследователска дейност. В групата на частните организации попадат фирмените изследователски звена и институции, фондациите и научните общности. Към индустрията се причисляват изследователските звена на частни и държавни индустриални фирми. Организациите, функциониращи на това йерархично ниво са преките създатели и разпространители на новото научно-технологично знание. Фокус следва да се постави и върху индустриалните фирми, които спадат към частните организации, създаващи знание. Специфичното за тях е, че те осъществяват дадено нововъведение, което е резултат от самостоятелно осъществявана от тях научно-техническа и развойна дейност.

Подкрепящите структури формират най-ниското йерархично равнище. Към тях спадат посредническите организации, регионалните власти, финансовата рамка. Посредническите организации включват технологичните паркове, иновационните центрове и бизнес инкубаторите. Към регионалните власти спадат регионалните бизнес консорциуми и публично-обществените съвети по иновациите. Финансовата рамка се формира от финансовия капитал и заемно-кредитните фондове.

Изведените елементи от регионалната система, както вече бе посочено, се намират в непрекъсната връзка и взаимодействие. Макар всеки от елементите на отделните йерархични нива да се характеризира със свои специфични особености и функции, може да се заключи, че днес всеки участник в процеса по създаване на ново знание, независимо от това представител на коя от участващите сфери е, би могъл да инициира, а също така и да участва в изпълнението на предприемаческата функция. В рамките на осъществяване на иновационен процес предприемаческата функция запазва своята същност, но

промяна настъпва във формата на нейното изпълнение. Тази функция продължава да се реализира чрез своето свързващо действие, но вече на институционално-организационно равнище и чрез активността на всеки един от участниците в системата.

От казаното отново може да се стигне до фокусирането върху обстоятелството, че в днешния свят, характеризиращ се със силна динамичност и висока степен на сложност, в центъра на вниманието попадат не само отделните изпълнители, осъществяващи своята свързваща функция, но и връзките и взаимодействията, които съществуват и протичат между всички участници (елементи) в иновационната система (било тя на регионално или национално ниво).

Взаимодействие между регионална иновационна система и иновационна политика

Регионалната иновационна система, както вече бе посочено, се явява част от националната иновационна система. Подчинявайки се на теорията за системния подход се стига до произтичащия от нея факт, че изследването на дадена система е коректно, само когато се изучат всички възможни аспекти и предполага изследване на взаимозависимостта между структура и функция. Само по този начин биха могли да се опознаят специфичните особености на отделния регион в качеството му на регионална иновационна система.

Става въпрос за извеждането на специфични регионални характеристики, каквито са: природните дадености, природните ресурси, климатът, почвите, релефът, историческия и културен капитал, човешкия и социален капитал, производствените връзки и цикли, уменията и специализацията, съществуващите предимства на съответния регион, както и предизвикателствата, с които следва да се справя в бъдеще. Именно тези характеристики стоят в основата на определянето на специфичното, характерното за съответната регионална система и на тази база и на регионалната иновационна система.

От една страна, регионалната иновационна политика, следва да постига ефективно взаимодействие с културните фактори в региона. Става въпрос за оползотворяване на съществуващите възможности и нагласи на участниците в бизнес дейността за осъществяване на иновационен процес. Става въпрос още и за въздействие върху потребителските нагласи на хората, които да доведат до нуждата от осъществяване на иновационен процес. И не на последно място, става въпрос за осъществяване на взаимодействие между предприемаческата активност и иновационния процес, при която връзка да се осъзнае и оцени взаимната полза, която биха извлекли двете страни.

От друга страна, регионалната иновационна политика оказва въздействие и върху вече съществуващата и натрупана база от знание в съответния регион. Чрез действията и мероприятията, залегнали в регионалната иновационна политика се цели осъществяване на въздействие върху човешкия ресурс от гледна точка на неговата квалификация и мобилност, чрез осъществяване на процес на непрекъснато обучение.

От трета страна, чрез провежданата регионална иновационна политика, съобразена със специфичните изисквания на региона, би могла да се постигнат подкрепяща регулаторна и фискална среда; да се изградят конкурентни пазари както на стоки и услуги, така и добре функциониращи капиталови пазари.

Разработваната регионална иновационна политика следва да дава отговор и на въпросите, свързани с предизвикателствата, пред които ще се

изправи съответния регион в бъдещото си развитие. Основният проблем, изведен не само по отношение на регионалните иновационни системи, но и по отношение на националните иновационни системи, е свързан с трансфера на знания и технологии между научноизследователския сектор и индустрията. Именно това е и основната причина към настоящия момент политиките на Европейския съюз в областта на иновационната политика да имат за фокус осъществяването на по-качествена връзка между създателите на иновациите и техните потенциални ползватели.

Подобряване на пазарния достъп като фактор за устойчиво развитие на Североизточния район

Очерталата се тенденция на намаляване на дела на земеделието в цената на крайния продукт става все по-отчетлива. За това има обективни обстоятелства – промяната в модела на хранене и пр., но без съмнение това развитие подкопава допълнително позицията на производителите, особено на по-малките стопанства. Могат да се приведат още аргументи, но и така е ясно, че интересите и на земеделците, и на обществото изискват целенасочени мерки на политическо ниво за подобряване на пазарния достъп на селскостопанските производители. Като се има предвид, че пазарните проблеми имат различни измерения за едрите и дребните производители, както и за отделните подсектори, те биха могли да се обединят в няколко групи:

➤ Интегриране на пазарите:

Развитието на транспортната инфраструктура и намаляването на транспортните разходи са от съществено значение за фермерите. От особено значение е нарастването на пристанищния капацитет. В същата посока е въздействието на напредъкът в развитието на комуникациите и достъпа до информация, особено наличието на широколентов Интернет.

➤ Развитие на пазарната инфраструктура:

Функционирането на развита система от стокови борси, тържища и пазари, последните оборудвани с хладилници и съоръжения за първична обработка на продукцията, е от ключово значение, особено за по-дребните производители. Досегашният опит в това отношение не е особено насърчителен, което прави още по-необходима държавната подкрепа за реализацията на проекти в тази област.

➤ Коопериране на производителите:

Необходимо е да се насърчава сдружаването на производителите и кооперирането на участниците във веригата на предлаганите селскостопански продукти и храни. Интегрираното производство и по-късата верига до пазара биха довели до избягване на прекупвачите и биха донесли по-висока добавена стойност, а оттам и по-високи доходи на земеделските стопани.

➤ Ефективна конкурентна среда:

Високата концентрация на производството в хранително-преработвателния сектор и търговията и публично известната практика в някои области поставят въпроса за ефективното и пълно приложение на Закона за защита на конкуренцията. Толерирането на картелни споразумения би било разрушително за земеделието. Възниква въпроса дали този закон е в състояние да предотврати появата на доминиращи стопански структури и налагането на съмнителни договорни отношения.

Другата група мерки засягат създаването и подкрепата за плуралистична структура в изкупуването и търговията с земеделски стоки. Безпрепятственото

влизани и излизани на фирми от този сектор е особено важно, както и функционирането на различни по големина, организация и функции стопански агенти.

Трето, повече прозрачност в ценообразуването ще бъде от полза както за производителите, така и за потребителите. Специално внимание заслужава ограничаването на случаите на „асиметрично ценообразуване“, при което при нарастване на фермерските цени растат и потребителските, крайни цени, докато при намаляване на фермерските цени потребителските се задържат на достигнатото ниво.

И четвърто, следва да се премахне практиката на заблуждаващо етикетиране на продуктите.

Големите вериги за доставка на храни, чийто дял в търговията нараства, налагат производството на големи партии стандартизирани и еднообразни продукти. При тези условия продуктовото разнообразие и специфичните качествени характеристики отиват на заден план. В същото време потребителското предпочитание към качествени продукти, които освен това са част от регионалната идентичност и от многообразието на условията на страната, дават шанс на по-малките, но изискващи повече разходи на труд стопанства. Точно тези стопанства следва да получат подкрепа за развитие на каналите за реализация и за по-пряк достъп до потребителите. Освен това означаването на географския район на произход и на използваните методи на производство следва да дава статут на „регионални“ продукти.

Развитието на местните пазари трябва да заема по-значимо място в селскостопанската политика. Аргументите в полза на такова разбиране са от различен характер: отговаря на интересите на потребителите, запазва създадената през годините култура на производство и потребление, допринася за запазването на местната идентичност и пр. От гл. т. на структурната и регионалната политика това е ефективна, пазарно ориентирана мярка, която може да подкрепи малките стопанства и тези от райони с природни ограничения за селскостопанската дейност. В условията на глобализация успехът на местните пазари и продукти може да противодействат на процеса на унификация на производството и потреблението. В крайна сметка това е принос както за запазването на плуралистична аграрна структура и разнообразието на земеделските продукти, така и за жизнеността и културното наследство на селските райони.

Подобреният достъп до пазарите в процеса на глобализация позволява на големите стопанства да увеличават доходността чрез реализация на икономията от мащаба. Шансът за малките ферми е да произвеждат качествени продукти с по-висока добавена стойност. Досега ОСП и селскостопанската политика на България е била насочена предимно към защита на интересите на големите фирми. Общественият интерес изисква провеждане на по-балансирана политика, която да позволи успешна дейност и на по-малките фирми. Укрепването и подкрепата за местните пазари и на регионални продукти със специфични качествени характеристики е политика с особено силен потенциал в тази област.

Заклучение

От представеното изложение произтичат следните по важни изводи и заключения:

Първо: трябва да се обърне особено внимание на подобряване на възможностите за модернизация и трансфер на иновации в малките и средни стопанства и предприятия, тъй като те не разполагат с достатъчно собствени ресурси за закупуване на модерно оборудване, или ако имат такива, то стои под въпрос дали те могат да го използват ефективно.

Второ: Настоящата разработка отчита необходимостта от предприемачество на малките и средни предприятия в аграрния отрасъл със функционална структура на няколко нива, което позволява да се вземат обосновани и конкретни управленски решения:

1. Специфични пречки за въвеждане на иновациите в МСП в АО.
2. Определяне и отчитане на рисковете на иновативността на МСП в АО.
3. Програма за развитие на регионалната бизнес среда за предприемачество на малки и средни предприятия в аграрния отрасъл.

Трето: В контекста на посочените насоки за постигане на новите по-амбициозни цели на ЕС до 2020 година и за усъвършенстване на кохезионната политика, както и предвид потенциала на Североизточен район за бъдещото му развитие, могат да бъдат направени следните препоръки и предложения относно разработването на РПР на СИР за периода след 2014 г.:

- При разработването на РПР СИР следва да бъдат взети предвид целите и приоритетите на НСРР и на стратегическите и планови документи за регионално и местно развитие, както и секторните приоритети и инвестиционните намерения на структуроопределящите за Североизточен район политики.

- Във фокуса на целите на РПР СИР трябва да бъде преодоляването на вътрешнорегионалните различия, по които напредъкът в настоящия период е силно ограничен. Целесъобразно е да бъде създаден финансов инструмент и механизъм за консултиране и подпомагане на изоставащите общини с цел балансиране процесите на развитие вътре в района.

- Предвид констатираното изоставане в икономическото развитие на района, при програмирането на новия планов период следва да се включат разнообразни и широкообхватни приоритетни оси в повече оперативни програми, целящи създаване и подпомагане развитието на иновативни клъстери и структури.

- Да се идентифицират мащабните проекти на територията на района, свързани с реализацията на РПР СИР, за които ще се търси подкрепа от бъдещите оперативни програми.

- Да продължи процеса на подобряване на административния и експертен капацитет за разработване и управление на проекти, особено в изоставащите в това отношение общини.

- Да се анализират и оценят по-задълбочено процесите на развитие, като се изведат основните проблеми и се определят регионалните цели до 2020 г. с акцент върху повишаване образователното ниво на човешкия капитал и на неговата по-гъвкава пригодност на пазара на труда чрез триъгълника на знанието – висше образование, наука, иновации. В тази връзка наличието на висши училища в района, функциониращи в условията на динамично развиваща се икономика, предоставя допълнителни възможности за ориентация към развитието на нови технологии и иновации.

- Да се въведе механизъм за координация и ефективно взаимодействие на Регионалния съвет за развитие в СИР и на Областните съвети за развитие в района със Съвета за развитие към Министерския съвет.

- Да се организират информационни кампании в областите и общините на района, за да бъдат представени и обсъдени предложенията на ЕК относно новата кохезионна политика на ЕС, регионалната политика на България, както и приоритетите за развитие на Североизточен район за следващия период 2014-2020 г.

Четвърто: Формирането на регионалната политика на националното правителство непосредствено зависи от общонационалните цели и състоянието на икономиката на страната. В периоди на икономически растеж преобладават социалните цели, в периоди на икономически спад – икономическите. Ако в предишни години важна цел на правителството беше изравняване на равнището и условията на живот на населението в отделните региони, то днешната регионална политика се осъществява в рамките на глобалната цел – изход на страната от кризата.

Пето: За постигане на поставените цели е необходимо да се осигури междуетраслева и междурегионална координация на действията, концентрация на ресурси и тяхното използване. Необходимостта от формиране на целева комплексна програма се явява в тези случаи, когато решението на сложен проблем изисква взаимодействие и координация в работата на множество организации.

Шесто: Завършвайки анализа на критериите за отделяне на регионите, още веднъж ще подчертаем преимущественото значение, за процесите на държавно регулиране на развитието на предприемачеството в регионите, на съществуващото административно-териториално деление. Именно на това равнище се съсредоточават правовите, ресурсните, а също така и властовите правомощия при създаването и регулирането на предприемаческата активност.

Специфичните насоки за разработване на регионалните планове за развитие на районите са свързани с новите тематични цели, разработени в стратегия “Европа 2020”. В допълнение на това ще бъде необходимо да се подобри координацията за по-ефективно използване на европейските фондове и увеличаване на добавената стойност. При включването на рибарството, селското стопанство и селските райони това означава, че почти всички български райони на планиране ще могат да се възползват от възможностите за финансиране на проекти, при условие че прилагат интегрирания подход и преодолеят секторната изолираност.

Библиография

1. Областни стратегии за развитие 2007-2013 г.
2. Общински планове за развитие 2007-2013 г.
3. Национална стратегия за насърчване на малките и средни предприятия в България (2007-2013 г.), приета 2007.
4. Национална стратегия за развитие на туризма 2008.
5. Националната стратегия за насърчване на развитието на клъстерите за периода 2007- 2013 г.
6. Националната стратегия за развитие на научни изследвания 2020.
7. Пети (кохезионен) доклад за икономическо, социално и териториално сближаване, Европейска комисия, Брюксел, 2010 г.

8. Правилник за прилагане на Закона за регионалното развитие Приет с ПМС № 216 от 02.09.2008 г. Обн. ДВ. бр. 80 от 12 Септември 2008 г.
9. Препоръка на Съвета относно Националната програма за реформи на България от 2011 г. и за представяне на становище на Съвета относно актуализираната Конвергентна програма на България за периода 2011-2014 г.
10. Приносът на регионалната политика за интелигентен растеж в рамките на стратегия „Европа 2020“, Европейска комисия, Брюксел, 2010 г.
11. Приносът на регионалната политика за устойчив растеж в рамките на стратегия „Европа 2020“, Европейска комисия, Брюксел, 2011 г.
12. Програма за реализация на дейности в районите за целенасочена подкрепа 2010 – 2013 г., МРРБ, 2009 г.
13. Проект „Конвенциите от Рио“ – съвместна инициатива на МРРБ и Програмата за развитие на ООН, публикации, www.riocconventions.org, 2010 г.
14. Проект на Стратегия за устойчиво развитие на Република България, 2007 г.
15. Пчелинцев и др. Условия формирания региональной политики. // Проблемы прогнозирования, 2006, №2
16. Регионални планове за развитие 2007-2013 г.
17. Ръководни принципи за устойчиво териториално развитие на европейския континент, СЕМАТ 2000 г.
18. Секторни стратегии за развитие, покриващи частично или изцяло периода 2014-2020 г. (в сферата на транспорта, околната среда, енергетиката, икономиката, развитие на телекомуникационните мрежи, пазара на труда, иновациите и въвеждането на нови технологии).